

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра банківської справи
(найменування кафедри)

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
(шифр та найменування спеціальності)
за освітньою програмою
Міжнародний банківський бізнес
(назва освітньої програми)

на тему: «Конкуренція на ринку фінансових послуг України»
(назва теми)

Виконавець:

Студент факультету фінансів і банківської
справи

Абгарян Мері Грантівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

канд. екон. наук, доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Шелудько Сергій Андрійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Конкуренція є одним з найважливіших факторів підвищення ефективності ринку, що стимулює його інститути до вдосконалення бізнес-моделей, застосування інноваційних рішень, більш повного задоволення запитів споживачів. Конкуренція виконує ряд важливих функцій, основна з яких є виявлення і встановлення суспільної або ринкової вартості послуг, зведення конкретної праці до суспільно необхідної. У міжгалузевому аспекті конкуренція формує середню норму прибутку, веде до переливу капіталів на користь найбільш потрібних у суспільних відносинах галузей. При цьому в ряді випадків на фінансовому ринку може виникати певний конфлікт інтересів між конкуренцією і стабільністю, так як конкуренція передбачає відхід з ринку неконкурентоспроможних гравців, що супроводжується тратами для акціонерів і клієнтів фінансових інститутів.

Проблеми конкуренції на ринку фінансових послуг дістали значної уваги науковців, особливо в посткризовий період (з 2008 р.), однак оскільки вказана категорія є багатогранною та мінливою, науково-теоретичні розробки наразі далекі від вичерпання актуальних тематик досліджень. Серед українських економістів варто відзначити праці Н. Внукової, О. Вовчак, Ж. Довгань, В. Коваленко, В. Корнєєва, С. Науменкової, Л. Перехрест, К. Черкашиної. Серед закордонних дослідників особливу увагу конкуренції на фінансовому ринку в різні роки приділяли Т. Бек, Я. Біккер, Я. Бун, А. Деміргюч-Кунт, С. Клессенс, Н. Цетореллі та інші. Подібні дослідження часто зосереджуються на банківській системі як домінанті всього ринку фінансових послуг, приділяючи особливу увагу проблемі фінансової стійкості. Відтак, вирішення потребує питання впливу трансформацій регуляторної моделі на подальший розвиток конкуренції між гравцями фінансового ринку, зокрема, у випадку України.

Метою роботи є визначення особливостей і перспектив розвитку конкуренції на ринку фінансових послуг України. Досягнення цієї мети потребує виконання таких завдань дослідження:

- визначити економічну сутність конкуренції та дати характеристику її видам;
- проаналізувати принципи, форми та методи конкурентної боротьби банківських і небанківських фінансових установ;
- обґрунтувати особливості конкуренції на ринку фінансових послуг;
- проаналізувати основні показники конкурентного середовища на ринку фінансових послуг України;
- встановити конкурентні переваги банків на ринку фінансових послуг;
- здійснити оцінку конкурентного положення АТ «УКРСИББАНК» на ринку фінансових послуг;
- простежити еволюцію організаційно-правових основ регулювання конкуренції на ринку фінансових послуг України;
- проаналізувати світовий досвід взаємодії банків і FinTech-компаній в умовах конкурентної боротьби.

Об'єктом дослідження є процеси конкурентної боротьби на ринку фінансових послуг України.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних і прикладних аспектів регулювання конкуренції та формування напрямів підвищення конкурентоспроможності банків на фінансовому ринку України.

Для досягнення поставленої мети використано ряд **методів дослідження**, зокрема: загальнонаукові – аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія, абстрагування і конкретизація; спеціальні – табличний і графічний, індикативний аналіз, економіко-правової компаративістики.

Інформаційною базою дослідження є публікації та монографічні видання вітчизняних і закордонних вчених з питання конкуренції, нормативно-законодавчі акти України, дані звітності банківських установ, матеріали наукових досліджень, звіти та аналітичні матеріали відповідних державних органів.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (60 найменувань) та 8-и додатків. Загальний обсяг роботи становить 92 сторінок. Основний зміст викладено на 74 сторінках. Робота містить 7 таблиць, 30 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі кваліфікаційної роботи *«Теоретичні засади конкуренції на ринку фінансових послуг»* досліджено сутність поняття «конкуренція» та надано характеристику його видів. Також ми проаналізували принципи, форми та методи конкурентної боротьби банківських і небанківських фінансових установ та особливості конкуренції на ринку фінансових послуг.

За результатами проведеного дослідження у першому розділі зроблені наступні висновки. Конкуренція на ринку фінансових послуг – це процес, який виникає між фінансовими установами та є результатом їх бажання захопити якомога більшу частку ринку фінансових послуг, які є ідентичними. Також, сутність конкуренції можна розкрити за допомогою функцій, які вона виконує і які забезпечують безперебійне функціонування ринку фінансових послуг:

- а) регулююча
- б) аллокаційна
- в) адаптаційна та інноваційна
- г) контролююча

Види конкуренції, які є основними для класифікації цього явища: конкуренція продавців; конкуренція покупців; конкуренція між продавцями та покупцями; конкуренція внутрішньогалузева і міжгалузева; досконала (чиста) конкуренція, недосконала конкуренція тощо. Найчастіше для порівняння використовують досконалу конкуренцію, тобто конкуренцію, яка є прикладом того, як ринок повинен працювати і до чого він має прагнути та недосконалу конкуренцію, цей вид має певні обмеження для учасників ринку і більше підходить для опису сучасного ринку.

Методи конкуренції також дуже відрізняються один від одного. Один із видів це сумлінна конкуренція, яка у свою чергу поділяється на цінову та нецінову. Основним методом боротьби цінової конкуренції є ціна. Переможцем стає той, хто встановлює ціну на свою продукцію нижче, ніж ринкова, за допомогою зменшення

виробничих витрат. Нецінова конкуренція застосовує такі методи як: зміна якості продукції у кращу сторону, використання реклами, покращення умов продажу послуги. Другий вид – нечесна конкуренція, цей вид описується поведінкою суб'єктів господарювання, під час якої вони намагаються забезпечити собі домінування на ринку введенням споживачів, партнерів, інших організацій та державних установ в оману.

Для того, щоб учасники ринку вели сумлінну конкуренцію, держава використовує різні форми регулювання ринків фінансових послуг України: займається виданням ліцензій; створює нормативно-правову базу; ведення публічних реєстрів фінансових установ та ведення реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати певні фінансові послуги; здійснюється нагляд за діяльністю учасників ринку фінансових послуг (окрім користувачів).

У другому розділі *«Аналіз заходів конкурентної боротьби на ринку фінансових послуг України»* проведено аналіз основних показників конкурентного середовища на ринку фінансових послуг України, досліджено конкурентні переваги банків на ринку фінансових послуг, та проведено оцінку конкурентного положення АТ «УКРСИББАНК» на ринку фінансових послуг.

В даному розділі розкрито питання

Отже, аналіз таких показників, як концентрація, індекс Херфіндаля–Хіршмана та індекс Лінда на ринку фінансових послуг України показав, що найбільша концентрація була у банківському секторі, майже всі провідні позиції займають або державні банки, або банки з іноземним капіталом. Лідируючі позиції державних банків пов'язані з тим, що вони мають підтримку уряду. Банки з іноземним капіталом активно підтримує «материнська» група, що забезпечує їм більш сприятливі умови для конкуренції.

При аналізі окремих ринків фінансових установ було виявлено, що банківські установи домінують, як за сумою сформованих активів, капіталу, отриманого чистого прибутку, так і за показниками ефективності ROA та ROE. Кредитний портфель та депозитний портфель за розміром також значно виграють у конкуренції

з іншими фінансовими посередниками. Необхідно впровадити заходи стимулювання учасників фінансового ринку удосконалювати свою діяльність, задля підтримання конкуренції на ринку фінансового посередництва, посилювати свої конкурентні переваги, шляхом регулювання та нагляду урядом.

Протягом аналізованого періоду (01.01.2017-01.01.2021 рр.) було виявлено, що усі банки показували позитивну динаміку росту активів, найбільше зростання показав АТ КБ «ПриватБанк», найменше АТ «УкрСибБанк». Аналіз динаміки кредитного портфелю показав, що АТ «УкрСибБанк» показав зростання, найбільше зростання було у АТ «АЛЬФА-БАНК», але усі банки показали позитивну зміну. Чотири банки із цього списку показали зростання капіталу на протязі усього аналізованого періоду, лише АТ «Райффайзен Банк Аваль» та АТ КБ «ПриватБанк» мали зниження активів у 2020 році. Банківські установи цього списку показали позитивне зростання зобов'язань, але воно було не безперервне, найбільший приріст показав АТ «АЛЬФА-БАНК», найменший АТ «УкрСибБанк», депозитний портфель, також показав позитивні зміни. Найбільший приріст показав АТ «АЛЬФА-БАНК», найменший АТ КБ «ПриватБанк». Найвищий показник росту прибутку показав АТ «ПУМБ» та, з великою різницею, найменше зростання показав АТ «Райффайзен Банк Аваль». Найвищі показники ROA були у АТ «Райффайзен Банк Аваль», найменші у АТ КБ «ПриватБанк», найвищі показники ROE були у АТ «Райффайзен Банк Аваль», найменші у АТ КБ «ПриватБанк». Найкращі результати співвідношення кредитного портфелю та депозитного портфелю у середньому показав АТ «УкрСибБанк», найгірші АТ КБ «ПриватБанк». Кількість відділень зменшилось у 4 банків із 6, це могло бути пов'язано з тим, що банки об'єднали відділення, зі збільшенням їх площі та сформував дистанційні канали обслуговування. АТ «УкрСибБанк» показав позитивні результати росту майже усіх показників, але серед банків цього списку найменше зростання він показав, на кінці аналізованого періоду порівняно з початком, показників активів та кредитного портфелю та найбільші показники співвідношення кредитного портфелю та депозитного портфелю у середньому.

На стабільність банківської системи у 2020 р. могла вплинути економічна перешкода, у вигляді поширення масштабів коронавірусу, але спад був невеликий, тому що банки увійшли у кризу в гарній формі. Достатність капіталу була на високому рівні і надлишок банки могли використовувати для поглинання кредитних збитків та для подальшого кредитування. Зниження платоспроможності клієнтів також позначилися на попиту кредитів, зниження процентної ставки хоча й відіграє певну роль, але на загальному фоні не надто велику.

У третьому розділі *«Трансформація конкуренції на ринку фінансових послуг в умовах цифровізації економіки»* розглянуто еволюцію організаційно-правових основ регулювання конкуренції на ринку фінансових послуг України та світовий досвід взаємодії банків і FinTech-компаній в умовах конкурентної боротьби.

Дослідивши поставлені питання, зроблено наступний висновок. При аналізі було з'ясовано, що основним заходом для стабілізації ринку фінансових послуг загалом є впровадження нагляду та регулювання за фінансовими установами, також необхідність перебудови регуляторних систем, що робиться для виконання таких задач:

- виявлення макропруденційних ризиків;
- посилювання нагляду та регулювання всіх системно важливих фінансових установ;
- розробка інструментів та якісних єдиних стандартів бухгалтерського обліку;
- запровадження нагляду за кредитними рейтинговими агентствами;
- посилення співпраці з іншими країнами.

Державне регулювання – це система знань про закономірності дії, сутність та правила застосування традиційних методів та інструментів впливу держави на соціально-економічний розвиток, з метою певного узгодження інтересів суб'єктів національної економіки та спрямування їх господарської діяльності та дій для реалізації певних цілей. Причини участі держави у регулюванні ринку фінансових послуг:

а) створення єдиних власників на ринку фінансових послуг; останні мають контроль у декількох фінансових сегментах, де представляють продукти, що входять у різні сектори ринку фінансових послуг;

б) поява перехресних пропозицій, щодо фінансових послуг, що надаються фінансовими установами;

в) необхідність зменшення видаткової частини державного бюджету у сфері нагляду та контролю за ринковими умовами фінансових послуг, особливо за покращення якості ринків.

Формування та розвиток вітчизняного ринку фінансових послуг можна поділити на чотири етапи:

- перший етап (1991 – 1992 рр.);
- другий етап (1993 – 2000 рр.);
- третій етап (2000 – 2020);
- четвертий етап (2020 – наші часи).

Моделі здійснення регулювання та нагляду за фінансовим ринком:

- 1) Дезінтегрована структура фінансового нагляду;
- 2) Частково інтегрована структура фінансового нагляду;
- 3) Інтегрований наглядовий орган (мегарегулятор).

Був проведений аналіз Закону про «спліт», який передбачає припинення роботи Нацкомфінпослуг та перехід їх повноважень до НБУ та НКЦПФР. До НБУ перейшов контроль над такими учасниками фінансового ринку: страхові компанії, кредитні спілки, фінансові компанії та кредитні бюро. НКЦПФР почав регулювання та нагляд за накопичувальною пенсійною схемою, нерухомістю у сфері житлових операцій та операцій з нерухомістю, фінансово-кредитними механізмами.

Ми проаналізували роботу та позитивні наслідки співпраці FinTech-компаній та банківських установ. FinTech (фінансові технології) – це інноваційні технології, що використовують фінансові інститути, торговельні організації, задля надання фінансових послуг, адміністративних послуг та товарів. Ми прийшли к висновку, що для подальшого успішного розвитку та підвищення своєї конкурентоспроможності банки України повинні брати приклад з FinTech-компаній,

тобто направити свої ресурси на формування і дію відповідно до стратегії інноваційної діяльності. У майбутньому необхідно переглянути роль філіальної мережі банківських установ в напрямку зменшення кількості філій і відділень банку і зосередитися на обслуговуванні клієнтів у режимі онлайн, що буде зручно і для власне клієнтів, і зменшить витрати банків на утримання приміщень, а комерційні банки можуть надати важливу допомогу Fintech-компаніям у розширенні інфраструктури, збільшенні капіталу та доступу до даних клієнтської бази.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі:

1. Проаналізувавши економічну сутність конкуренції ми прийшли до такого висновку, що конкуренція є важливим процесом, який змушує фінансові установи приймати участь у суперництві, результатом якого є: розширення виробництва; перехід на більш ефективні технології виробництва; забезпечення стійкого місця на ринку, зниження цін на продукцію, усунення з ринку неконкурентоспроможних фінансових установ. Найчастіше для порівняння використовують досконалу конкуренцію, тобто конкуренцію, яка є прикладом того, як ринок повинен працювати і до чого він має прагнути, та недосконалу конкуренцію, цей вид має певні обмеження для учасників ринку і більше підходить для опису сучасного ринку.

2. Конкурентне середовище можна описати за принципами, методами та формами. До принципів, які представлені у вигляді тих, які працюють у банківському секторі, можна віднести такі: банківський сектор вразливий до системної втрати довіри (втрата довіри до одного великого банку, в умовах фінансової кризи, може призвести до втрати довіри до всієї банківської системи країни); у банківському секторі конкуренція та стабільність можуть співіснувати (ринкові структури, де конкуренція більш розвинена, можуть сприяти стабільності,

зменшуючи кількість установ, які мають на меті захопити більшу частку ринку); Конкуренція допомагає зробити фінансовий сектор ефективним та забезпечити, щоб допомога з боку уряду приносила користь кінцевим споживачам (надання конкурентних переваг певним банкам повинно принести користь усьому ринку); питання стратегії конкурентної боротьби включають вирішення таких питань як: злиття великих банківських установ, рівень бар'єрів для входу на фінансові ринки, продаж державних пакетів акцій, припинення державної підтримки; органи, що займаються регулюванням конкуренції мають співпрацювати.

3. Аналіз особливості конкуренції на ринку фінансових послуг України міститься у тому, що фінансові організації, як правило, розпоряджаються не власними коштами, а грошима, залученими від клієнтів. Через це потребується втручання регулятора, який у свою чергу встановлює вимоги до власних коштів і резервів фінансових організацій, ділової репутації їх посадових осіб. Головним фактором перерозподілу капіталу у фінансовому секторі, та фактором, який вирішує конкурентні переваги усіх учасників фінансового ринку, є ціноутворення, яке на фінансовому ринку має свої особливості.

4. Проаналізувавши конкурентне середовище на ринку фінансових послуг України, ми прийшли до таких висновків. Аналіз таких показників як концентрація, індексу Херфіндаля-Хіршмана та індексу Лінда на ринку фінансових послуг України показав, що найбільш концентрованим був банківській сектор. За часткою лідерами були державні банки, щодо усіх інших позицій- їх займали банки з іноземним капіталом, ту ж саму ситуація можна прослідити у небанківському секторі. Державні банки займають провідні місця через підтримку, яку вони отримують від уряду, банки отримують підтримку від «материнської» групи.

5. За моделлю, фінансовий ринок України є банкоорієнтованим, це було зумовлено внутрішніми процесами перетворень в економіці. Банки мають доступ до значних фінансових ресурсів, які вони вкладають в розробку фінансових інновацій, які дають їм конкурентну перевагу банків над небанківськими фінансовими установами. Завдяки аналізу динаміки основних показників фінансових установ, можна зробити висновки, щодо рівня конкуренції між посередниками фінансових

послуг. Був проведений аналіз основних показників таких фінансових установ як: банки, страхові компанії, кредитні спілки, ломбарди, який показав, що банківські установи домінують, як за сумою сформованих активів, капіталу, отриманого чистого прибутку, так і за показниками ROA та ROE, які використовують для ілюстрації ефективності роботи окремого учасника, або сектору. Кредитний портфель та депозитний портфель за розміром також значно виграють в конкуренції з іншими фінансовими посередниками. Необхідно впровадити заходи стимулювання учасників фінансового ринку удосконалювати свою діяльність, задля підтримання конкуренції на ринку фінансового посередництва, посилювати свої конкурентні переваги.

6. При аналізі конкурентного положення АТ «УКРСИББАНК» на ринку фінансових послуг було виявлено, за період 01.01.2017-01.01.2021 рр. усі банки показували позитивну динаміку росту активів, кредитного портфелю, власного капіталу (окрім АТ «Райффайзен Банк Аваль» та АТ КБ «ПриватБанк»). Зростання зобов'язань було не безперебійне, депозитний портфель, також показав позитивні зміни. Найвищий показник росту прибутку показав АТ «ПУМБ». Найвищі показники ROA були у АТ «Райффайзен Банк Аваль», найвищі показники ROE були у АТ «Райффайзен Банк Аваль». Найкращі результати співвідношення кредитного портфелю та депозитного портфелю у середньому показав АТ «УкрСибБанк», найгірші АТ КБ «ПриватБанк». Кількість відділень зменшилось у 4 банків із 6, це могло бути пов'язано з тим, що банки об'єднали відділення, зі збільшенням їх площі та сформували дистанційні канали обслуговування. АТ «УкрСибБанк» показав позитивні результати росту майже усіх показників, але при порівнянні з банками цього списку, ми можемо бачити, що він показав найменше зростання, показників активів та кредитного портфелю та найбільше показники співвідношення кредитного портфелю та депозитного портфелю у середньому, рекомендується змінити стратегію з залучення та розміщення грошей на більш агресивну. У 2020 р. банки працювали у складних ринкових умовах з великими ризиками у вигляді поширення масштабів коронавірусу, але спад був невеликий, тому що банки фінансово були готові до надзвичайних ситуацій.

7. Дослідження еволюції організаційно-правових основ регулювання конкуренції на ринку фінансових послуг України сприяло виявленню чотирьох етапів формування та розвитку вітчизняного ринку фінансових послуг.

В останні роки головною подією, у регулюванні фінансового ринку, було прийняття Закону про "спліт", який передбачає припинення роботи Нацкомфінпослуг та перехід їх повноважень до НБУ та НКЦПФР. Страхові компанії, кредитні спілки, фінансові компанії та кредитні бюро перейшли під нагляд НБУ. Нагляд за накопичувальною пенсійною схемою, нерухомістю у сфері житлових операцій та операцій з нерухомістю, фінансово-кредитними механізмами перейшов до НКЦПФР. Мегарегулятор допоможе розмити чіткі межі між різними типами фінансових установ та вивести небанківські фінансові установи на новий рівень. Однією з цілей оновленої угоди є реагування на нові умови роботи банків, які пов'язані із глобалізацією та забезпечення консолідованого нагляду за фінансовими групами. У результаті уряд може контролювати всю фінансову систему країни.

8. FinTech (фінансові технології)- це інноваційні технології, що використовують фінансові інститути, торговельні організації, задля надання фінансових послуг, адміністративних послуг та товарів. Проаналізувавши світовий досвід взаємодії банків і FinTech-компаній в умовах конкурентної боротьби, ми виявили позитивні наслідки співпраці FinTech-компаній та банківських установ. Для подальшого успішного розвитку та підвищення своєї конкурентоспроможності банки України повинні направити свої ресурси на формування і дію відповідно до стратегії інноваційної діяльності, на що й направлена діяльність FinTech-компаній. У майбутньому для банківських установ буде краще розвиватися у напрямку зменшення кількості філій і відділень банку. На етапі цифровізації економіки, потрібно зосередитися на обслуговуванні клієнтів у режимі онлайн, що буде зручно і для власне клієнтів, і зменшить витрати банків на утримання приміщень. Fintech-компаніям у свою чергу можуть отримати від комерційних банків необхідні ресурси для розширення інфраструктури збільшені капіталу та доступу до даних клієнтської бази, задля розширення каналів збору інформації та покращення фінансових технологій.